

Wyrok z 3 listopada 2004 r., [K 18/03](#)
**ODPOWIEDZIALNOŚĆ OSOBY PRAWNEJ ZA PRZESTĘPSTWO
OSOBY FIZYCZNEJ**

Rodzaj postępowania: kontrola abstrakcyjna Inicjator: Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
---	---------------------------------------	-----------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Niektóre przepisy regulujące podstawy odpowiedzialności osób prawnych i innych „podmiotów zbiorowych” za czyny karalne popełnione przez związane z nimi osoby fizyczne, wysokość kar grożących podmiotom zbiorowym oraz postępowanie sądowe w tych sprawach [Ustawa z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary: art. 3; art. 4 w związku z art. 36 ust. 1; art. 5 w zakresie dotyczącym art. 3 pkt 4; art. 7, 17, 18, 20, 21, 23, 33, 40 i 48]	Zasada państwa prawnego Zasada proporcjonalności Zasada równości Wymóg określoności czynu karnego Prawo do obrony w postępowaniu karnym Domniemanie niewinności [Konstytucja: art. 2, art. 31 ust. 3, art. 32, art. 42]

Klasyczna koncepcja odpowiedzialności karnej, polegającej na ponoszeniu kary (dolegliwości o charakterze represyjnym) za zawinione popełnienie czynu zabronionego, głosiła, że odpowiedzialności takiej mogą podlegać jedynie osoby fizyczne. Inaczej było i jest w przypadku odpowiedzialności cywilnej, której istotą jest obowiązek wyrównania szkody wyrządzonej przez zobowiązanego lub inną osobę i której mogą podlegać zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne. Nowoczesne ustawodawstwa niektórych państw przewidują jednak stosowanie represji karnej także wobec niektórych osób prawnych i podobnych tworów organizacyjnych – czy to w ramach kodyfikacji karnych, czy to na podstawie odrębnych ustaw. Impulsem do upowszechnienia takich rozwiązań w Europie jest Konwencja o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich, przyjęta przez Radę Unii 26 lipca 1995 r., wraz z protokołem I (27 września 1996 r.) i protokołem II (19 czerwca 1997 r.). W chwili wydania omawianego wyroku procedura zmierzająca do ratyfikacji Konwencji przez Polskę była w toku.

Wyrazem wspomnianej tendencji ustawodawczej jest polska ustawa z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. W omawianym wyroku niektóre jej unormowania zostały uznane przez Trybunał za niezgodne z Konstytucją. Niniejsze streszczenie regulacji zawartych w ustawie dotyczy wersji badanej przez Trybunał.

„Podmiotami zbiorowymi” w rozumieniu ustawy są osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej z wyjątkiem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków. „Podmiotami zbiorowymi” są natomiast spółki z udziałem Skarbu Państwa lub samorządowej osoby prawnej. Do kategorii tej należą także spółki kapitałowe w organizacji, podmioty w stanie likwidacji, przedsiębiorcy niebędący osobami fizycznymi i zagraniczne jednostki organizacyjne.

Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego na podstawie ustawy z 28 października 2002 r. ma charakter pochodny w stosunku do odpowiedzialności karnej osoby fizycznej – związanej z tym podmiotem – za jedno z przestępstw lub przestępstw skarbowych, których katalog zawarty jest w art. 16 ustawy. Fakt popełnienia czynu karalnego przez osobę fizyczną musi być stwierdzony jednym z prawomocnych orzeczeń sądu lub prokuratora, o których mowa w art. 4; orzeczenie takie może dotyczyć skazania na karę, zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności, warunkowego umorzenia postępowania albo umorzenia postępowania z powodu okoliczności wyłączających ściganie sprawy. Takie orzeczenie wiąże sąd rozpatrujący wniosek przeciwko podmiotowi zbiorowemu tylko co do faktu popełnienia czynu karalnego przez osobę fizyczną; spełnienie innych przesłanek odpowiedzialności podmiotu zbiorowego (o których mowa niżej) sąd ustala samodzielnie.

Dla zaistnienia pochodnej odpowiedzialności podmiotu zbiorowego konieczne jest, aby niezgodna z prawem działalność osoby fizycznej pozostawała w pewnej relacji do funkcjonowania tego pierwszego, określonej w art. 3 ustawy. Warunek ten jest spełniony na przykład wówczas, gdy osoba fizyczna działa w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego albo gdy osobę fizyczną będącą przedsiębiorcą łączy określony związek gospodarczy z podmiotem zbiorowym. Drugim warunkiem koniecznym jest, aby niezgodne z prawem zachowanie osoby fizycznej „przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową”.

Charakter odpowiedzialności podmiotu zbiorowego za czyn osoby fizycznej sprecyzowany jest w art. 5 ustawy. Od rodzaju powiązań między nimi zależy kryterium odpowiedzialności. Nie wchodząc w szczegóły wspomnijmy tylko, że podstawą odpowiedzialności ustawodawca czyni bądź brak należytej staranności w wyborze osoby fizycznej, bądź brak należytego nadzoru nad nią, bądź też niezapewnienie w ramach organizacji podmiotu zbiorowego „uniknięcia popełnienia czynu zabronionego, gdyby mogło je zapewnić zachowanie należytej, wymaganej w danych okolicznościach ostrożności przez osobę fizyczną”.

Kara zasadnicza wymierzana przez sąd podmiotowi zbiorowemu ma formę pieniężną i stanowi określony odsetek przychodu osiągniętego w roku podatkowym poprzedzającym wydanie orzeczenia o karze albo wydatków poniesionych w tymże roku – zależnie od rodzaju przestępstwa osoby fizycznej i okoliczności. Kara ta nie może być niższa niż 5 tys. zł i wyższa niż 10 proc. przychodu albo wydatków. Roczne wydatki (zamiast rocznego przychodu) podmiotu zbiorowego są podstawą wymiaru kary wówczas, gdy przychód w roku podatkowym poprzedzającym wydanie orzeczenia był niższy niż 1 milion zł.

Wobec podmiotu zbiorowego sąd orzeka także pewne – obligatoryjne albo fakultatywne – kary dodatkowe, takie jak przepadek przedmiotów pochodzących z czynu niedozwolonego, zakaz prowadzenia reklamy czy zakaz korzystania z publicznych źródeł wsparcia finansowego.

Postępowanie sądowe jest dwuinstancyjne. Od orzeczenia sądu drugiej instancji Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich może wnieść kasację do Sądu Najwyższego. Prawo ka-

sacji nie przysługuje stronom, mogą one natomiast występować o jej wniesienie przez któryś z wymienionych podmiotów uprawnionych.

Szereg przepisów ustawy z 28 października 2002 r. (zob. niżej) zaskarżyła do Trybunału Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, zarzucając niezgodność z Konstytucją.

ROZSTRZYGNIECIE

I

1. Art. 3 zaskarżonej ustawy (relacje między osobą fizyczną, która popełniła czyn zabroniony, a podmiotem zbiorowym warunkujące odpowiedzialność tego drugiego; uzależnienie odpowiedzialności podmiotu zbiorowego od uzyskania bądź możliwości uzyskania korzyści z działania osoby fizycznej) jest zgodny z art. 2 Konstytucji.

2. Art. 4 (rodzaje orzeczeń stwierdzających popełnienie czynu karalnego przez osobę fizyczną) w związku z art. 36 ust. 1 (związanie tymi orzeczeniami sądu orzekającego o odpowiedzialności podmiotu zbiorowego):

- a) są niezgodne z art. 2 i art. 42 ust. 2 Konstytucji,
- b) **nie są niezgodne** z art. 42 ust. 3 Konstytucji.

3. Art. 5 ustawy w zakresie dotyczącym art. 3 pkt 4 tej ustawy (odpowiedzialność podmiotu zbiorowego za czyn karalny osoby fizycznej będącej przedsiębiorcą, jeżeli organizacja tego podmiotu nie zapewniła uniknięcia czynu zabronionego przez taką osobę fizyczną, którego można było uniknąć, gdyby osoba ta zachowała należyłą ostrożność) jest niezgodny z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji.

4. Art. 7, art. 17, 18 i 20 (wysokość kary wymierzanej podmiotowi zbiorowemu jako określony odsetek jego przychodu lub wydatków z roku podatkowego poprzedzającego wydanie orzeczenia o karze) oraz art. 21 (podobnie ustalana wysokość kary za nieprzestrzeganie przez podmiot zbiorowy niektórych zakazów dodatkowo orzeczonych przez sąd) są niezgodne z art. 2 Konstytucji.

5. Art. 23 ustawy (przypisanie ciężaru dowodu temu, kto dowód zgłasza) jest zgodny z art. 42 ust. 3 Konstytucji.

6. Art. 33 ustawy (reprezentowanie podmiotu zbiorowego przed sądem przez członka organu oraz prawo do obrońcy będącego adwokatem lub radcą prawnym) jest niezgodny z art. 2 i art. 42 ust. 2 Konstytucji.

7. Art. 40 ustawy (możliwość złożenia kasacji od wyroku sądu drugiej instancji wyłącznie przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich) jest zgodny z art. 31 ust. 3 i art. 32 Konstytucji.

8. Art. 48 ustawy (12-miesięczna *vacatio legis*) jest zgodny z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji.

II

Trybunał **odroczył utratę mocy obowiązującej** przepisów wymienionych w punktach I.2, I.3, I.4 i I.6 do dnia 30 czerwca 2005 r.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Zadaniem Trybunału Konstytucyjnego nie jest orzekanie o merytorycznej trafności rozwiązań przyjmowanych przez ustawodawcę. Do kompetencji ustawodawcy należy bowiem stanowienie prawa odpowiadającego założonym celom politycznym i gospodarczym oraz przyjmowanie takich rozwiązań prawnych, które jego zdaniem będą najlepiej służyły realizacji tych celów. Dopiero gdy ustawodawca wyjdzie poza ramy przysługującej mu swobody, naruszając określoną zasadę lub wartość konstytucyjną, dopuszczalna jest ingerencja Trybunału.
2. Sprawując kontrolę konstytucyjności ustaw, Trybunał Konstytucyjny opiera się na domniemaniu, że badane normy są zgodne z Konstytucją. Ciężar dowodu spoczywa na podmiocie kwestionującym konstytucyjność ustawy.
3. Stanowienie przepisów niejasnych i wieloznacznych koliduje z konstytucyjną zasadą państwa prawnego (art. 2), ewentualnie także z wymogiem ustawowego określenia ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych wolności i praw (art. 31 ust. 3). Niejasność przepisu może uzasadniać stwierdzenie jego niezgodności z Konstytucją, jeżeli jest tak daleko posunięta, iż wynikających z niej rozbieżności interpretacyjnych nie da się usunąć za pomocą zwyczajnych środków eliminowania niejednorodności w stosowaniu prawa. Pozbawienie mocy obowiązującej określonego przepisu z powodu jego niejasności jest traktowane w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego jako środek ostateczny, stosowany dopiero wtedy, gdy inne metody usuwania skutków niejasności treści przepisu, w szczególności przez jego interpretację, okażą się niewystarczające.
4. Do konstytucyjnych standardów prawa represyjnego, a w szczególności karnego, należy wymaganie dostatecznej określoności przepisów tej dziedziny regulacji prawnej. Wymaganie to wynika zarówno z art. 42 Konstytucji, jak i z zasady ochrony zaufania do państwa i prawa, będącej implikacją klauzuli państwa prawnego (art. 2 Konstytucji). Wymaganie określoności dotyczy zarówno materialnych elementów czynu, jak i elementów kary, tak by uczynić zadość wymaganiam przewidywalności: możliwości uprzedniego i dokładnego rozeznania przez jednostkę, jakie mogą być prawnokarne konsekwencje jej postępowania.
5. Konstytucyjne pojęcie „odpowiedzialności karnej” (art. 42 Konstytucji) ma szersze znaczenie od tego, jakie przyjmuje kodeks karny. Zakres stosowania art. 42 Konstytucji obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym tego słowa znaczeniu, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również inne formy odpowiedzialności prawnej związane ze stosowaniem kar wobec jednostki. W konsekwencji konstytucyjne standardy prawa represyjnego mają zastosowanie także do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych przewidzianej w zakwestionowanej ustawie.
6. Przepis art. 42 ust. 1 Konstytucji odnosi się wprost do osób fizycznych. Nie oznacza to jednak, że stosowanie środków represyjnych wobec podmiotów zbiorowych pozostaje poza gwarancjami konstytucyjnymi i pozostawione jest swobodnej decyzji ustawodawcy. Należy bowiem pamiętać, że prawa i wolności przysługujące osobom prawnym są emanacją praw i wolności osób fizycznych tworzących podmioty kolektywne i realizujących poprzez takie podmioty swoje prawa i wolności. Sankcja nałożona na podmiot zbiorowy nie dotyczy więc abstrakcyjnie ujętej masy majątkowej czy struktury organizacyjnej, ale w ostatecznym rozliczeniu ogranicza wolności i prawa, w szczególności majątkowe, osób fizycznych.

7. Model odpowiedzialności przyjęty w badanej ustawie nie ma charakteru odpowiedzialności karnej *sensu stricto*. Jej podstawą materialną nie jest wyczerpanie przez czyn podmiotu ponoszącego odpowiedzialność ustawowych znamion określonych w normie prawa karnego typizującej przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Normę taką narusza bowiem nie podmiot zbiorowy, lecz osoba fizyczna. Rozpatrywana odpowiedzialność podmiotów zbiorowych ma zatem charakter wtórny i pochodny: jej materialną podstawą jest prawomocne skazanie (lub inne orzeczenie, o którym mowa w art. 4 ustawy) osoby fizycznej (odpowiadającej warunkom określonym w art. 3) za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (określone w art. 16). Odpowiedzialność ta stanowi przejaw represjonowania bezprawia z tytułu samej niesubordynacji wobec porządku prawnego (tzw. obiektywna koncepcja odpowiedzialności). W konsekwencji do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w ramach ustawy nie mają zastosowania klasyczne instytucje prawa karnego materialnego.
8. Zasada „*ne bis in idem*” należy do fundamentalnych zasad prawa karnego, jest też elementem zasady państwa prawnego. Naruszeniem tej zasady byłoby w szczególności przyznanie organowi władzy publicznej kompetencji do dwukrotnego zastosowania środka represyjnego wobec tego samego podmiotu za ten sam czyn.
9. Nietrafna jest przyjęta przez wnioskodawcę wykładnia art. 3 badanej ustawy, według której przepis ten przewiduje odpowiedzialność spółki cywilnej, co – zważywszy na uzależnienie tej odpowiedzialności od odpowiedzialności karnej współników oraz brak podmiotowości prawnej spółki cywilnej na gruncie prawa cywilnego – uzasadniałoby zarzut naruszenia zasady „*ne bis in idem*”. Nieudowodniony jest także zarzut niedostatecznej określoności tego przepisu.
10. Regulacja zawarta w art. 4 w związku z art. 36 badanej ustawy zawiera sprzeczności, które mogą być podstawą do różnych interpretacji, co już samo przez się narusza zasady zaufania i dostatecznej określoności w zakresie prawa represyjnego, wywiedzione z art. 2 Konstytucji. Ponadto uniemożliwienie podmiotowi zbiorowemu obrony swych interesów w postępowaniu karnym przeciwko osobie fizycznej, prowadzącym do wydania orzeczenia, które następnie może mieć charakter prejudykatu w postępowaniu przeciwko podmiotowi zbiorowemu – jest niezgodne z konstytucyjną gwarancją prawa do obrony (art. 42 ust. 2).
11. Każda odpowiedzialność represyjna musi odwoływać się do tej przesłanki zarzucalności, jaką jest możliwość zgodnego z prawem zachowania. Dotyczy to także odpowiedzialności nakładanej na osoby prawne. Wynik postępowania prowadzonego przeciwko osobie fizycznej nie przesądza o odpowiedzialności podmiotu zbiorowego. Prawomocne orzeczenia, o których mowa w art. 4 ustawy, stanowią bowiem tylko jedną z przesłanek wszczęcia postępowania, obok przesłanek wymienionych w art. 5. Z badanej regulacji nie wynika ani domniemanie winy, ani domniemanie niewinności, dlatego art. 42 ust. 3 nie jest adekwatnym wzorcem jej kontroli (por. pkt I.2 lit. b sentencji).
12. Choć art. 42 ust. 1 Konstytucji nie wyraża wprost zasady winy jako przesłanki odpowiedzialności karnej („*nullum crimen sine culpa*”), to jednak zarówno z procesowej zasady domniemania niewinności (art. 42 ust. 3 Konstytucji), jak i z samej istoty odpowiedzialności represyjnej należy wnosić, że nie powinna ona być nakładana na podmioty, które nie mogły uniknąć popełnienia ani też zapobiec popełnieniu czynu zabronionego. Innymi słowy, niedopuszczalne jest stosowanie środków o charakterze represyjnym (penalnym) wobec podmiotu, któremu nie można zarzucić naruszenia prawa, choćby tylko

mającego postać zaniechania obowiązkowych działań, które mogły zapobiec popełnieniu czynu zabronionego.

13. Unormowanie zawarte w art. 5 ustawy w zakresie kwestionowanym przez wnioskodawcę (por. pkt I.3 sentencji) przewiduje odpowiedzialność podmiotu zbiorowego także wówczas, gdy podmiot ten nie miał wpływu na działania osoby fizycznej, która dopuściła się czynu zabronionego jako przedsiębiorca. Podstawą przypisania odpowiedzialności podmiotowi zbiorowemu jest w tym wypadku, między innymi, niedochowanie przez owego przedsiębiorcę należytej ostrożności, która mogłaby zapobiec popełnieniu czynu zabronionego. Tymczasem nie ma możliwości takiej organizacji działalności podmiotu zbiorowego, która dawałaby całkowitą gwarancję niepopelniania czynów zabronionych przez podmioty zewnętrzne. Z tych względów art. 5 ustawy w zaskarżonym zakresie nie spełnia wymagań konstytucyjnych (por. tezę 12 w związku z tezą 6).
14. Powyższa regulacja ustawowa jest niezgodna także z konstytucyjnym wymaganiem dostatecznej określoności przepisów, skoro o odpowiedzialności podmiotu zbiorowego ma decydować kryterium organizacji „nie zapewniającej uniknięcia popełnienia czynu zabronionego”. Nie można odpowiedzialności represyjnej łączyć z naruszeniem obowiązku dbałości o właściwą atmosferę prowadzonej działalności. Całkowicie dowolny jest przy tym argument podniesiony przez przedstawiciela Sejmu w postępowaniu przed Trybunałem, że wprowadzone w art. 5 badanej ustawy przesłanki zaczerpnięte są z prawa cywilnego (np. koncepcja „winy organizacyjnej”), co miałyby uzasadniać zgodność omawianej regulacji z Konstytucją dlatego, że określone w ustawie zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych mają jakoby charakter „norm mieszanych, cywilno-karnych”. W polskim prawie takie pojęcie nie funkcjonuje, zatem cytowane wyrażenie niczego nie wyjaśnia.
15. W myśl art. 4 protokołu II do Konwencji o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich, przyjętego 19 czerwca 1997 r., każde państwo członkowskie podejmie działania konieczne dla zapewnienia, aby osoba prawna pociągana do odpowiedzialności była karana „efektywnymi, proporcjonalnymi i odstręczającymi sankcjami”. Kara pieniężna powinna zatem pozostawać we właściwej proporcji do potencjału ekonomicznego sprawcy. Celem kary orzekanej na podstawie badanej ustawy nie powinno być unicestwienie podmiotu zbiorowego.
16. Przepisy ustawy wskazane w punkcie I.4 sentencji budzą zastrzeżenia z powyższego punktu widzenia, a zarazem nie odpowiadają wymaganiu dostatecznej określoności. Na negatywną ocenę zasługują nieookreślone i wewnętrznie sprzeczne kryteria ustalania granic zagrożenia – wysokimi – karami pieniężnymi, a także związanie wymiaru kary pieniężnej z przychodem albo wydatkami podmiotu zbiorowego za rok poprzedzający wydanie orzeczenia. Tak określona konstrukcja wymiaru kary całkowicie zrywa związek między popełnionym czynem a wysokością kary. Wymiar kary, nieskorelowany z sytuacją gospodarczą podmiotu zbiorowego w chwili popełnienia czynu, ale uzależniony od przyszłych zdarzeń gospodarczych, nie pozwala przewidzieć konsekwencji zachowania niezgodnego z prawem.
17. Domniemanie niewinności (art. 42 ust. 3 Konstytucji) stanowi jeden elementów prawa do obrony. Domniemanie to oznacza, że fakt popełnienia czynu zabronionego i popełnienia go w sposób zawiniony musi być udowodniony, tzn. wykazany w sposób przekonujący organowi orzekającemu o karze. Ciężar udowodnienia popełnienia czynu zabronionego spoczywa na wnoszącym tego rodzaju zarzuty. Chodzi tutaj o tzw. formalny ciężar dowo-

du, który oznacza konieczność udowodnienia tezy wyłącznie przez stronę, która ją wysuwa – pod rygorem jej odrzucenia.

18. Nie jest zasadny zarzut wnioskodawcy, że art. 23 ustawy, przypisujący formalny ciężar dowodu temu, kto dowód zgłasza, obliguje podmiot zbiorowy do podejmowania działań, których celem jest udowodnienie swojej niewinności. Reguła ta nie zwalnia bowiem prokuratora z obowiązku udowodnienia, że spełnione zostały określone w ustawie przesłanki odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, w tym w szczególności przesłanki określone w art. 5 ustawy. Postępowanie w sprawie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych toczy się według przepisów ustawy i przepisów kodeksu postępowania karnego, z zachowaniem wszelkich standardów gwarantujących prawa oskarżonego, w tym nakazów wynikających z zasady domniemania niewinności.
19. Przepis art. 33 ust. 2 ustawy określa w sposób ogólny prawo do ustanowienia obrońcy. Przepis ten nie reguluje natomiast liczby obrońców, których wolno umocować podmiotowi zbiorowemu; w tej ostatniej kwestii zastosowanie ma art. 22 badanej ustawy w związku z art. 77 kodeksu postępowania karnego. Tak rozumiany art. 33 ust. 2 nie budzi zastrzeżeń z punktu widzenia konstytucyjnego prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji).
20. W art. 33 ustawy zastrzeżenia budzi natomiast możliwość kumulacji ról procesowych osoby wchodzącej w skład organu podmiotu zbiorowego. Udział w postępowaniu w imieniu podmiotu zbiorowego może brać osoba wchodząca w skład organu uprawnionego do reprezentowania tego podmiotu. Nie ma natomiast regulacji, która wykluczałaby powołanie takiej osoby na świadka. Nie ma także szczególnych ograniczeń w zakresie przeprowadzania dowodu z jej zeznań (w szczególności chodzi o możliwość odmowy odpowiedzi na pytanie z obawy przed pogorszeniem sytuacji procesowej podmiotu zbiorowego). W ustawie brakuje rozstrzygnięcia, komu powinny przysługiwać procesowe uprawnienia oskarżonego: podmiotowi zbiorowemu, osobie reprezentującej podmiot zbiorowy w postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy czy każdej osobie wchodzącej w skład kolegiального organu podmiotu zbiorowego. Brak ten czyni zasadnym zarzut naruszenia konstytucyjnego prawa do obrony (art. 42 ust. 2) przez nie dość precyzyjne określenie procesowych gwarancji realizacji tego prawa.
21. Konstytucja gwarantuje dwuinstancyjność postępowania sądowego (art. 176 ust. 1). Prawo do kasacji, jako środka zaskarżania orzeczeń sądowych wydanych w drugiej instancji, nie jest prawem o charakterze konstytucyjnym. Ustawodawca może więc ograniczyć jej zakres, zawężając możliwość składania kasacji tylko do pewnych postępowań czy tylko do pewnego charakteru spraw, w szczególności „miarkować” prawo do kasacji ze względu na rozmiar i charakter sankcji. Konstytucja nie wskazuje żadnego merytorycznego kryterium, z którego należałoby wnioskować o obowiązku ustawodawcy wprowadzenia kasacji. W szczególności z punktu widzenia Konstytucji kryterium takim nie musi być waga sprawy, chociaż względy celowości mogą uzasadniać objęcie kasacją spraw poważniejszych. Ocena tej celowości jest jednak domeną ustawodawcy, który ma swobodę zarówno wyboru modelu postępowania kasacyjnego, jak i ewentualnej modyfikacji kryteriów wyznaczających dostęp do kasacji zwyczajnej, o ile przyjęte kryteria będą mieścić się w porządku konstytucyjnym (por. pkt I.7 sentencji).
22. Wyrażona w art. 32 Konstytucji zasada równości wobec prawa nakazuje identyczne traktowanie wszystkich adresatów normy prawnej znajdujących się w takiej samej lub w podobnej sytuacji prawnie relewantnej. Ustalenie, czy zasada równości wobec prawa została w konkretnym przypadku naruszona, wymaga określenia kręgu adresatów, do których odnosi się dana norma prawna, oraz wskazania prawnie istotnych elementów określających

ich sytuację. Zasada równości wobec prawa wymaga jednocześnie zasadności kryterium, na podstawie którego dokonano zróżnicowania sytuacji określonych podmiotów.

23. Oceniając art. 40 ustawy z punktu widzenia zasady równości, należy zwrócić uwagę na podobieństwo między sytuacją procesową osoby fizycznej mającej status oskarżonego w postępowaniu karnym a sytuacją podmiotu zbiorowego w postępowaniu prowadzonym na podstawie badanej ustawy. W sprawie [SK 32/03](#) Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodne z Konstytucją kryterium zawarte w art. 523 § 2 kodeksu postępowania karnego, umożliwiające oskarżonemu, którym wymierzono karę najbardziej dolegliwą – bezwzględnej pozbawienia wolności, bezpośrednie zaskarżenie wyroku karnego do Sądu Najwyższego (tzw. kasacja zwyczajna). Jednocześnie Trybunał uznał, że dopełnieniem instytucji kasacji zwyczajnej jest instytucja kasacji nadzwyczajnej, to jest kasacji, którą może wnieść Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich od każdego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. Kasacja przewidziana w badanym art. 40 ustawy przypomina właśnie kasację nadzwyczajną w sprawach karnych. Każdy z obu podmiotów uprawnionych do wystąpienia z kasacją nadzwyczajną, decydując się na jej wniesienie, może działać zarówno z własnej inicjatywy, jak i na podstawie impulsu pochodzącego od zainteresowanej strony. Podmioty te nie są wprawdzie związane oceną zawartą we wniosku strony o wystąpienie z kasacją, jednak ich ustawowe obowiązki i kompetencje wskazują dostatecznie na to, że w razie stwierdzenia uchybień w postępowaniu skorzystają oni ze swoich uprawnień. Z tych względów art. 40 badanej ustawy nie narusza art. 32 ust. 1 Konstytucji.
24. Z ogólnych zasad prawa intertemporalnego wynika domniemanie nieretroaktywności nowych norm prawnych. Dotyczy to zwłaszcza prawa represyjnego, o ile nie wprowadza się równocześnie regulacji realizującej zasadę „*lex mitior retro agit*”. Braku retroaktywności ustawodawca nie musi więc wyraźnie wskazywać w przepisach wprowadzających ustawę.
25. Z art. 48 badanej ustawy, interpretowanego przy uwzględnieniu powyższego założenia, wynika, że podmiot zbiorowy ponosi odpowiedzialność za określone czyny osoby fizycznej popełnione po wejściu w życie ustawy (28 listopada 2003 r.). Zarzut naruszenia przez art. 48 ustawy zakazu retroakcji ustawy karnej, wywodzonego z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji, nie jest zatem uzasadniony.
26. [Odroczenie utraty mocy obowiązującej](#) niekonstytucyjnych przepisów badanej ustawy jest uzasadnione koniecznością dokonania jej nowelizacji.

Przepisy Konstytucji

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 42. 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.
3. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.

Art. 176. 1. Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.

Art. 190. [...] 3. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał Konstytucyjny

może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Termin ten nie może przekroczyć osiemnastu miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a gdy chodzi o inny akt normatywny - dwunastu miesięcy. W przypadku orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej, Trybunał Konstytucyjny określa termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego po zapoznaniu się z opinią Rady Ministrów.